

Šíření zbraní hromadného ničení

Rozsáhlé změny vojensko-politické a bezpečnostní situace v Evropě a ve světě v posledních letech jsou charakterizované:

- * rozpadem komunistického systému v Evropě,
- * rozpuštěním Varšavské smlouvy,
- * zhroucením Sovětského svazu,
- * sjednocením Německa,
- * ukončením období „studené války“,
- * válkou spojenců proti Iráku v roce 1991,
- * konfliktem na Balkáně [1],
- * migrací obyvatelstva,
- * etnickými a národnostními konflikty,
- * náboženskou nesnášenlivostí,
- * narůstajícím terorismem.

Změny v povaze nebezpečí jsou příznačné přechodem od dřívější **globální hrozby** v podobě mohutných a „předimenzovaných“ jaderných sil koalic Východ v. Západ k rizikům nového charakteru.

Představy o tom, že po rozpadu komunistického systému dojde v Evropě k bezproblémovému vývoji v oblasti mezinárodních vztahů, ale i uvnitř jednotlivých států, že přechod od komunistických systémů ke klasickým demokratickým státům bude relativně rychlý a bezproblémový, se nesplnil.

Naopak. Krvavý rozpad bývalé federální Jugoslávie, národnostní a etnické spory a třenice v některých oblastech bývalého Sovětského svazu, kde v několika případech eskalovaly tyto události až do občanské války, svědčí o složitosti politického vývoje v některých částech bývalého „východního bloku“. Na druhé straně je tu ale příklad Československa, které ukázalo světu „ústavní rozdělení“ federace na dva nové samostatné státy.

Lidstvo stojí před řešením **složitých globálních problémů**, jako je ekologická krize, populační exploze a další. Také **jaderné zbraně se staly pro lidstvo globálním problémem** a to tím, že současný světový jaderný potenciál je schopen totálně zničit život na planetě Zemi, že jadernými zbraněmi může být napadeno jakékoli území na zeměkouli a rovněž šířením jaderných zbraní. V současné době neexistuje dostatečně účinný a globální systém verifikace jaderného zbrojení i kontroly zbrojení v oblasti chemických a biologických zbraní. Navíc se v poslední době objevily skeptické názory, a to především u amerických expertů, na možnost prodloužení nebo obnovení Smlouvy o nešíření jaderných zbraní z roku 1968 [2].

Kromě jaderných zbraní představují **značný problém i chemické a biologické zbraně**, které jsou často označovány pro svoji relativní snadnou dostupnost

a podstatně levnější cenu než zbraně jaderné jako „zbraně chudých“. Do jisté míry je lze také označit jako „zbraně agresivních států“, což ukazuje jejich použití v nedávné době (irácko-iránská válka, irácké použití chemických zbraní proti Kurdům, válka v Afghánistánu).

Citace politiků a reakce USA

Problematickou jaderného zbrojení a odzbrojení se zabývá řada významných politiků a osobností, jak o tom vypovídají uvedené citace z nedávné doby:

Pascal Boniface (francouzský politolog):

„Šíření jaderných zbraní je jako lidské stárnutí. Můžeme je pozdržet, můžeme částečně potlačovat jejich projevy, nikdy je však nemůžeme zastavit.“ [3].

Zbigniew Brzezinski (americký politolog):

„Rozšiřování zbraní hromadného ničení je dnes realitou.“ [4].

Dieter Clauss (německý generál, zástupce vrchního velitele NATO v Evropě):

„Naším hlavním problémem jsou jaderné, chemické a biologické zbraně. Na konci tohoto století může jaderné zbraně vlastnit osmnáct až dvacet států - to je úděsná představa. Proto NATO pozorně sleduje jejich rozšiřování hlavně v krizových oblastech.“ [5].

V roce 1993 americký prezident Bill Clinton schválil novou směrnici vytyčující komplexní soubor opatření, kterými budou USA v blízké perspektivě čelit hrozbě napadení svých ozbrojených sil a území států zbraněmi hromadného ničení. USA tak **reagují na rostoucí nebezpečí šíření této skupiny zbraní ve světě** a také na pesimistické názory odborníků na **možnost obnovení Smlouvy o nešíření jaderných zbraní**. Platnost tohoto globálně závazného dokumentu končí v roce 1995 a již nyní se projevují odmítavé tendence ke smlouvě, a to nejen ze strany méně vyspělých zemí [2].

Nebezpečí šíření ZHN

V posledním období po skončení „studené války“ lze jasně sledovat a popsat **trvalý a systematický zájem USA o „jaderný potenciál“ bývalého SSSR a jeho „spolehlivou kontrolu“**. USA vycházely ze skutečnosti, že jaderné zbraně, jako stále nejnebezpečnější a nejničivější zbraně na světě, jsou dostatečně zajištěny „pod státní kontrolou“ proti neoprávněnému použití (systémy mnohonásobného jistění). Situace v oblasti jaderných zbraní se však **velmi zkomplikovala** po rozpadu Sovětského svazu, neboť vznikly jednak nové státy, které převzaly jaderné zbraně bývalého Sovětského svazu na svém území (Rusko, Ukrajina, Kazachstán, Bělorusko), ale jednak na několika místech bývalého SSSR vypukly národnostní a etnické konflikty, které přerostly v občanskou válku. V této situaci lze jen **velmi stěží a navíc nevěrohodně garantovat dokonalou státní kontrolu nad jaderným potenciálem**.

Složitá byla také jednání o předání všech „bývalých sovětských jaderných zbraní“ Ruské federaci, a to především v případě Ukrajiny.

Těžko předvídatelný politický vývoj Ruské federace a její snaha o udržení velmocenského postavení by mohly dospět do stadia, kdy by nová politická a vládní garnitura mohla usilovat o obnovení Sovětského svazu (i když pod jiným jménem). V krajním případě by potom mohlo dojít k záměrnému neplnění rusko - amerických jaderných odzbrojovacích dohod START-1 a START-2, anebo i vypovězení těchto významných odzbrojovacích smluv. Jistým signálem v tomto směru jsou opakovaná vystoupení Vladimíra Žirinovského a jeho vyhrožování Západu ruskou tajnou zbraní Elipton.

Jaderné zbraně jsou zastoupeny v arzenálech i dalších států, jako je Velká Británie, Francie a Čína, předpokládá se, že i další země vlastní jaderné zbraně jako například Izrael, Pákistán, Indie a JAR.

Vláda USA při formulaci své nové bezpečnostní politiky po skončení „studené války“ zvýraznila nebezpečnost šíření zbraní hromadného ničení po celém světě. Na jedné straně sice dochází ke snižování arzenálů jak jaderných a chemických zbraní u vlastníků s nejvyšším potenciálem, který vlastní Spojené státy a Ruská federace, ale na straně druhé dochází reálně k „horizontálnímu šíření jaderných a chemických zbraní“. Vzhledem k nárůstu počtu zemí, které vlastní ZHN, ale i vhodné a účinné prostředky dopravy na cíl, se zvyšuje nebezpečí jejich použití.

Mezinárodní kontrola a dostupnost zbraní hromadného ničení

Mezinárodní kontrola zbraní hromadného ničení je do značné míry dána a regulována mezinárodními smlouvami a dohodami. Mezi hlavní a zásadní jistě patří Ženevský protokol o zákazu použití chemických a bakteriologických zbraní z roku 1925, Smlouva o nešíření jaderných zbraní z roku 1968, Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických (biologických) a toxinových zbraní a o jejich ničení z roku 1972, Úmluva o zákazu výroby, vývoje, skladování a použití chemických zbraní a o jejich zničení (1993). Ratifikace těchto významných mezinárodních smluv je uvedena v tabulce.

Ratifikace mezinárodních smluv (stav ke konci roku 1993) [6]

Tabulka

Název smlouvy	Datum		Celkový počet zemí
	podpisu	platnosti	
1. Ženevský protokol	17. 6. 1925	8. 2. 1928	130
2. Smlouva o nešíření jaderných zbraní	1. 7. 1968	5. 3. 1970	162
3. Úmluva o biologických a toxinových zbraních	10. 4. 1972	26. 3. 1975	130
4. Úmluva o chemických zbraních	13. 1. 1993	předpoklad leden 1995	4

Poznámka: Úmluvu o chemických zbraních podepsalo mezi 13. až 15. lednem 1993 celkem 130 zemí, do konce roku 1993 smlouvu podepsalo dalších 24 zemí [6].

Kontrola zbrojení a odzbrojení v oblasti zbraní hromadného ničení je však **možná jen do určité míry a mnohdy se značnými problémy.**

Z hlediska získání uvedených zbraní hromadného ničení či jejich účinných komponent je možno stanovit pořadí dostupnosti a snadnosti takto: **nejsnadnější získání představují biologické zbraně**, dále jsou to chemické zbraně a jako **nejobtížnější získatelné se jeví jaderné zbraně.** Uvedené pořadí je především limitováno vysokou cenou jaderné výbušniny a jejím obtížným získáním, technikou a technologickou náročností konstrukce jaderné zbraně. Naopak nejsnadnější získání biologických zbraní je podmíněno v technologicky i ekonomicky nenáročné výrobě a její velmi obtížné a problematické účinné mezinárodní kontrole [2].

Terorismus a zbraně hromadného ničení

V případě **teroristů** je naprosto zřejmé, že se **necítí vázání žádnými etickými a morálními, natož právními normami** při své činnosti, což může vést i k použití krajních prostředků z kategorie zbraní hromadného ničení nebo jejich účinných součástí, anebo je zneužít k zastrašování a vydírání. Některé zbraně hromadného ničení nebo jejich účinné součásti se tak mohou stát velmi efektivním nátlakovým prostředkem při vydírání státních činitelů, státních institucí nebo i různých skupin obyvatelstva, průmyslových a zemědělských koncernů, i když by nedošlo k jejich přímému použití.

Terorismus **může a bude usilovat** i o prostředky z kategorie zbraní hromadného ničení anebo jejich některých účinných součástí, jako jsou otravné látky, toxiny, bakterie apod. Tyto látky lze bez větších obtíží připravit v podstatě „podomácky“, neboť technické a technologické informace potřebné k syntéze i nejtoxičtějších otravných látek - nervově paralytických, jsou běžně dostupné v odborné nebo patentové literatuře [7].

Teroristé v minulém období používali především a nejčastěji **klasické prostředky** jako například klasické a plastické výbušniny a trhaviny, ruční zbraně všech druhů a typů. Větší teroristické skupiny používají i těžké zbraně.

Dá se říct, že v poslední době se objevují **různé signály** o změně a především „vylepšování“ možných vojenských prostředků vedení teroristických akcí. Nikdo asi nepochybuje o tom, kam směřuje a proč dochází k podstatnému nárůstu pašování radioaktivních materiálů z Východu na Západ. Je možné počítat s tím, že nejmilitantnější extrémistické skupiny mají snahu **získat jadernou zbraň.** Tomu může napomáhat i „únik mozků“ z bývalých tajných jaderných center Sovětského svazu. Nelze vyloučit práci „jaderných expertů“ pro **militantní teroristické skupiny.**

I **nové druhy zbraní hromadného ničení** jsou možnosti, se kterými je nutno do budoucna počítat. Je velmi pravděpodobné, že v rámci bouřlivého vědecko-technického rozvoje a pokroku budou objeveny, připraveny a eventuálně zavedeny nové druhy zbraní hromadného ničení, které svými účinky předčí i současné neefektivnější jaderné zbraně.

Terorismus může být účinný, ale zpravidla tajně podporován zpravodajskými a tajnými službami některých států, různými organizacemi a zvláštními skupinami. Podpora terorismu může mít různé formy: od finanční podpory, přes vyzbrojování teroristů a jejich výcvik, až k morální a politické podpoře.

Je třeba připomenout, že ve vyspělých státech jsou otázky zbraní hromadného ničení v **trvalé pozornosti tisku** a zvláště to platí pro jaderné zbraně. Většina významných zahraničních pramenů se shoduje v tom, že se **dosud nepodařilo zastavit horizontální šíření především jaderných a chemických zbraní**.

V posledních letech proniklo do povědomí občanů, ale také vojenských profesionálů **zkreslené a zjednodušené chápání problematiky zbraní hromadného ničení**.

Podle zahraničních materiálů (Armed Forces Journal 9/93, Defense News 17/93, 26/94) [8, 9, 10] je v současné době přibližně **24 - 25 států schopno vyvíjet a používat zbraně hromadného ničení a rakety pro jejich dopravu na cíl**.

Šíření ZHN přiznávají jak domácí [11 - 16], tak zahraniční autoři [2 - 5, 8 - 10].

Mnohé země jsou schopny **velmi účinně utajit** vývoj a výrobu jaderných, chemických a biologických zbraní.

Zvláštností přitom je, že i **malý jaderný potenciál** několika jaderných hlavic či jaderných pum může postavit vlastníka jaderných zbraní do zcela nové situace, kdy lze ovlivňovat politiku z pozice jaderné síly. Tato otázka je natolik **nebezpečná a destabilizující**, že ji nelze v žádném případě podceňovat.

Použité literární prameny:

- [1] Měsíční zpravodajská informace k 15. 2. 1994. Generální štáb Armády České republiky, str. 26.
- [2] Měsíční zpravodajská informace k 15. 6. 1994. Generální štáb Armády České republiky, str. 50.
- [3] Boniface, P.: Vive la bombe. Édition 1, Paris 1992.
- [4] Brzezinski, Z.: Bez kontroly. Victoria Publishing, Praha 1993.
- [5] Clauss, D.: Bezpečnost zemí NATO je nerozlučně spjata s bezpečností všech států Evropy. Akademické listy 3. 11. 1992.
- [6] The United Nations: Disarmament Yearbook. Volume 18, 1993, United Nations 1994.
- [7] Nebezpečí nového terorismu. Vojenský profesionál, 1993, 9, str. 34.
- [8] Roos, J., G.: Despite Chem, Bio Proliferation. Panel Forecasts Reduced Threat, Armed Forces Journal International, 1993, 9, str. 8.
- [9] Kyl, J.: Pursue Global Protection. Defense News, 1993, 17, str. 28.
- [10] Hitchens, T.: ACDA Promotes Worldwide Ban On Midrange Missiles. Defense News, 1994, 26, str. 16.
- [11] Hrdlička, J.: Teorie a praxe moderních armád. Vojenské rozhledy, 1993, 9, str. 19.
- [12] Hrdlička, J.: Exoevropské pásmo rizikových faktorů. Vojenské rozhledy, 1993, 7, str. 43.
- [13] Mika, O.: Smlouva o nešíření jaderných zbraní. Vojenský profesionál, 1993, 8, str. 30.
- [14] Mika, O.: Jaderné zbrojení a odzbrojení z pohledu Středoevropana. Mezinárodní politika, 1994, 4, str. 23.
- [15] Eichler, J.: Pascal Boniface: „Ať žije bomba.“ Vojenské rozhledy, 1993, 5, str. 11.
- [16] Šilha, V. - Štorek, J.: Vojenskopolitická situace ve světě z pohledu velení Bundeswehru. Vojenské rozhledy, 1993, 5, str. 17.